

YAPILANDIRMACI ÖĞRETİM BAKIMINDAN ARŞİV KAYNAKLARININ ÖNEMİ

İshak KESKİN*

Öz: 1990'lerden beri yapılan akademik araştırmalar, öğretme yerine öğrenmeyi merkeze alan yapılandırmacı öğretim modelinin uygulamaya koyulmasında etkili olmuştur. Söz konusu öğretim modeli, diğer alanların yanı sıra sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi (buna kısmen coğrafya dersleri de ilave edilebilir) derslerinin öğretim uygulamalarında giderek daha yoğun şekilde kullanılmaktadır. Öğretmenin, bilgiyi aktaran yerine bilgiye ulaşma yollarını gösteren bir rehber olarak görüldüğü bu yeni sistemde öğrenci, öğrenmesini tek başına veya arkadaşlarıyla gerçekleştirirken, aynı zamanda kendi sonuçlarına ulaşmaktadır. Öğrenciyi merkeze alan bu öğretim uygulamasının tam anlamıyla başarıya ulaşabilmesi için tarihi yapılar, ören yerleri, müzeler, kütüphaneler ve arşivler gibi yeni öğretim yer ve ortamlarından, buralarda bulunan nesnelere ve belgelerden yararlanılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, okul dışı öğretim için yararlanılabilecek bir ortam olarak geçmişin kanıtları niteliğindeki belgelerin bulunduğu arşivlerin belge (kanıt) merkezli öğretimde önem kazandığı görülmektedir. Bu araştırmada; sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi dersleri kapsamına giren tarihsel konular öğrenciyi öğretilirken öğrenme başarısına ve kalıcılığına etki eden arşiv kaynakları ve türleri konusu teorik olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretim, yapılandırmacı öğretim, sosyal bilgiler öğretimi, tarih öğretimi, arşivler, arşiv kaynakları.

THE SIGNIFICANCE OF ARCHIVAL RESOURCES FROM THE ASPECT OF CONSTRUCTIVIST TEACHING

ABSTRACT: The academic research that has been done since the 1990s has been influential in the adoption of the constructivist teaching model which gives the central place to learning rather than teaching. This model has been increasingly used in the teaching of courses in social sciences, history, the history of the Turkish Revolution (and, to a certain extent, courses in geography) in addition to some other fields. In this new system in which the teacher is considered as a guide showing the ways of reaching, rather than transmitting, knowledge, the student, while on the one hand experiencing the process of learning on his/her own or together with his/her classmates, is also drawing his/her own conclusions. For this student-centred teaching method to be used effectively, the idea of utilizing new teaching places and environments like historical buildings and sites, museums, libraries and archives as well as the objects and documents in those places has come to the foreground. In this context, it is seen that archives, as the places holding documents which are the records of the past, gain importance in document(record)-centred teaching as an environment that can be utilized for teaching outside the school. In this study, there will be a theoretical discussion of the influence of the resources and types of archives on successful and durable learning as the historical subjects covered by courses in social sciences, history and the history of the Turkish Revolution are taught to students.

Keywords: Teaching, constructivist teaching, social sciences teaching, history teaching, archives, archival resources.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, ishakkkeskin@gmail.com

1. Giriş: Yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler ve tarih öğretim uygulamalarında esas alınmasında, ezbercilik yerine anlayarak öğrenmenin, öğretmenin egemenliği yerine öğrenciyi aktif kılan (merkeze alan) öğrenme anlayışının tesis edilmek istenmesi etkili olmuştur.¹ Yine bu anlayış doğrultusunda öğrenci merkezli öğretim ile nesne ve belge (kanıt)² temelli öğretim anlayışı öğretimde benimsenmeye başlanmıştır.³ Bu gelişmenin bir sonucu olarak, geçmişin kanıtları niteliğindeki belgelerin bulunduğu arşivlerin belge (kanıt) merkezli öğretimde önemli bir araç olduğu kabul görmüştür.⁴

Bu araştırmada; yapılandırmacı model kapsamında arşivlerin ne tür bir rol üstlendikleri tartışılmış, sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi dersleri kapsamında tarihsel konular öğrenciyi öğretilirken öğrenme başarısına ve kalıcılığına etki eden arşiv kaynakları ve türleri konusu teorik olarak açıklanmıştır. Bununla birlikte arşivsel kaynaklar kullanılarak yapılan öğretimin etkili olup olmadığını ölçmek bu çalışmanın hedefi değildir. Çalışmanın asıl hedefi, yapılandırmacı öğretim kuramının amaçlarına uygun olarak arşivsel kaynakların öğretime katkısının ne olabileceği konusunu teorik olarak incelemektir.

2. Belge Temelli Tarih Öğretimi Yaklaşımı ve Birinci El Kaynaklar Vasıtasıyla Öğrenme / Öğretim: İlk ve orta öğretim programları içinde yer alan sosyal bilgiler ve bu bağlamda hayat bilgisi, tarih ve inkılâp tarihi (kısmen coğrafya) dersleri insanlık tarihine ait maddi izlerin öğrencilere aktarılması işlevini yerine getirmektedir. Bu derslerde insanlığa ait bilgi, beceri ve değerlerin, değişen ve gelişen öğretim yöntemlerine uygun bir biçimde yeni yetişen kuşaklara aktarılması önemlidir. Oysa klasik öğretim yönteminde insanlık tarihine ilişkin izlerin öğrencilere ders kitapları yoluyla ve bir öğretmen vasıtasıyla özümsetmek hep ön planda tutulmuştur. Yapılandırmacı metodun eğitim-öğretimde etkin bir öğretim yöntemi olarak

¹ Halil İbrahim Sağlam ve Sinan Bilgili, “Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Yapılandırmacı Yaklaşımın Sosyal Bilgiler Öğretimine Yansımaları”, *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 14, Erzurum 2006, s. 272; Şefik Yaşar, “Yapısalcı Kuram ve Öğrenme-Öğretme Süreci”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1-2, Eskişehir Güz 1998, s. 69.

² Literatürde, tarihi kaynaklarla öğretim etkinliği “kanıt temelli öğretim” olarak adlandırılrsa da, bu çalışmada, konunun arşiv kaynakları bağlamında ele alınması nedeniyle, “kanıt” yerine “belge” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

³ Erdoğan Tezci, *Oluşturmacı Öğretim Tasarım Uygulamasının İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcılıklarına ve Başarılarına Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2002, s. 1.

⁴ A. Kürşat Gökçaya ve Cemil Cahit Yeşilbursa, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Yerlerin Kullanımının Akademik Başarıya Etkisi”, *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Ankara Bahar 2009, s. 484-485.

uygulanması ise, söz konusu izlerin öğrenciler tarafından bizzat değerlendirilmesini gerektirmekte ve bu gerekliliğe uygun olarak öğrencilerin, öğretim sırasında aktif bir rol alarak yeni bilgiyi kendi kendilerine inşa etmeleri teşvik edilmektedir. Yani bu yöntemde öğrenme bir yorumlama sürecidir ve mümkün olduğu ölçüde bilginin öğrenen tarafından yapılandırılması istenmektedir.

Yapılandırmacı metot sosyal bilimlerde yeni yöntemlerin uygulanmasını teşvik etmektedir. Söz gelimi öğrencilerin okul içi ve okul dışı ders etkinliklerinde müfredata uygun bir şekilde dersle ilişkili hale getirilen yeni bir takım kaynakları kullanmaları ve böylelikle kendi sonuçlarına kendilerinin ulaşmaları istenmektedir. Bu etkinliklerin, öğrencilere hiç de ilginç gelmeyen konuların öğrenilmesini kolaylaştırdığı ve müfredatı zenginleştirdiği düşünülmektedir.⁵ Bu yüzden, uygulanmakta olan okul içi ders etkinliklerinin okul dışı ders etkinlikleriyle desteklenmesi yoluna gidilmektedir. Bu bağlamda tarihi binaların mimari yapıları, tarihi yerlerdeki / ören yerlerindeki kalıntıların, müzelerde bulunan nesnelere ve kütüphanelerde bulunan nadir / yazma kitapların (bazı durumlarda buralarda korunan efemera gibi dokümanların) yanı sıra arşivlerde muhafaza edilen belgelerin öğrenciler için bir ders öğretim aracı olarak kullanılması söz konusudur. Bütün bunlar, günümüzde değişen ve gelişen öğretim yöntemlerinin bir gereği olarak okul hayatına dâhil edilmişlerdir.

Gerek tarihi yapıların ve tarihi yerlerin, gerekse müze, kütüphane ve arşivlerin sınıf dışı ders ortamı olarak ziyaret edilmesinin, buralarda bulunan birinci ve ikinci el kaynakların ilgili kurum ortamında değerlendirilmesinin veya kopyalarının (bazen asıllarının) sınıf içi ders ortamına taşınarak incelenmesinin önemli yanlarından biri de öğrencilere ilginç gelmeyen konuların öğrenilmesini kolaylaştırmasıdır. Sözü edilen kurumlardan ve buralarda bulunan kaynaklardan yararlanılması, öğrencilerin kitaplarda okudukları olayları ve temaları ilginç hale getirmekte, konuların ezberlenmesi gerekliliğini ortadan kaldırmakta ve daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlamakta, öğrencilerin kendi çevrelerindeki mekânlar, nesnelere ve kanıtlar sayesinde geçmişle daha güçlü bir bağ kurmalarını sağlamakta, çevremizdeki birinci el kaynakların müfredatla ilişkilendirilmesi mümkün olmakta, ayrıca bu kurumların ziyaret edilmesi öğrencilere tarih içinde olma hissi vermekte ve öğrencilerin tarihle ilgilenmeleri için kıvılcım oluşturabilmektedir.⁶

⁵ Gökkaya ve Yeşilbursa, *a.g.m.*, s. 485.

⁶ Gökkaya ve Yeşilbursa, *a.g.m.*, s. 486, 489.

Eğitim-öğretimin, okul dışındaki tarihsel yapılar, antik kentler, müzeler, kütüphaneler ve arşivler gibi araçlarla eğitimin desteklenmesine okul dışı öğretim denilmektedir. Birinci el yazılı, basılı, çizili kanıtlarla öğrenciyi karşı karşıya getirme, okul dışı sosyal bilgiler ve tarih öğretimini gerektirir.⁷ Okul dışı öğretim etkinliğinin bir parçası olan arşivlerde organize edilen bazı etkinlikler de bu anlamda önem arz etmektedir. Öğretmenler eşliğinde gerçekleştirilen ve –gelişmiş ülkelerde olduğu gibi- pedagoji uzmanlarınca desteklenen arşiv gezileri sırasında buralarda korunan belgelerle çalışma ve düzenlenen sergilerin görülmesi, ders konuları kapsamında etkili olmaktadır.

Sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi derslerinde belge kullanma, temelde pedagojik tarih ile bilimsel tarihin pek ayrı olmadığı ve öğrencilerde tarihçi becerilerinin geliştirilmesi gerektiği görüşüne dayanır.⁸ Belge yaklaşımı derslerin temel amacı, öğrencinin belgeler aracılığıyla belgesel bilgiyi elde etme ve kullanma gücünü geliştirmek; böylelikle de belgeleri inceleyerek evrensel gerçeklere ulaşmasını ve doğal dünyayı anlayabilmesini sağlamaktır. Buna bağlı olarak, arşivlerde korunan belgeler de gerçek dünyanın bir parçası ve bilgi kaynağı olarak görülmüş ve öğretimde kullanılmıştır.

Yapılandırmacı öğretimde arşivler bir uygulama alanı olarak görülmektedir. Söz konusu öğretim tarzının arşivlerde uygulandığı anlamına gelen bu durum, arşivlerden, öğrenciye üst düzey düşünme becerilerini kazandırmada etkin bir araç olarak yararlanıldığını ortaya koymaktadır.

Sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi eğitiminde öğretilmek istenen konular dört boyutta ele alınmaktadır:

- 1) Öğretilmek istenilen konuların, dönemlerin ve yerlerin belirlenmesi,
- 2) Konuların tarihler, isimler ve olaylar kullanılarak işlenmesi,
- 3) Konuların ve bilgilerin nasıl ve hangi kavramlarla yorumlanacağı,
- 4) Konuların eğitim sürecine nasıl yayılacağı / dağıtılacağı.

Bunlar, öğrencinin öğretim sonunda elde etmesi gereken bilgi ve yorumların en üst çerçevesini çizmektedir.⁹ Bununla birlikte yeni sosyal bilgiler ve tarih öğretimi modelinde öğrencinin elde edeceği bilginin ve ulaşacağı yorumların önceden bütün ayrıntısıyla belirlenmesi tercih ve tavsiye edilmez. Yapılandırmacı yöntemde, bunun yerine, öğrencinin öğretmen

⁷ Mustafa Safran ve Bahri Ata, “Okul Dışı Tarih Öğretimi”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Ankara 1998, 87-88.

⁸ Bahri Ata, “Tarih Derslerinde ‘Dokümanlarla Öğretim’ Yaklaşımı”, *Türk Yurdu*, Cilt 22, Sayı:175, Ankara 2002, s. 2.

⁹ İlhan Tekeli, “İlköğretim Okulları ve Liselerde Tarih Eğitimi”, *Türkiye’de İlk ve Orta Öğretim Düzeyinde Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması, Atölye 1, 2-3 Aralık 2000*, İstanbul 2000, s. 21-22.

yönlendirmesiyle ve öğrencinin çabasıyla aşılmaya ve zenginleşmeye açık bir eğitim söz konusudur.

Belge merkezli öğretim, formel eğitimin temel özelliği olan amaçlı, önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde planlı olarak yapılmakta ve öğretim yoluyla gerçekleştirilmektedir.¹⁰ Bu yöntemle belgeler; tartışmayı başlatmak, konuya ilgi uyandırmak, öğrencinin kendi deneyimleriyle ilişki kurmak için belli becerileri geliştirmek üzere olduğu kadar; belli bir dönem, olay, yer ve kavramları öğretmek için de kullanılabilir.

Belge merkezli öğrenme genellikle arşiv, kütüphane ve müze gibi bilgi kurumlarında düzenlenen öğretim programları kanalıyla gerçekleştirilmektedir. Bu belgeler, arşivlerin amaçlanan konu için ayrılmış sergi salonlarında teşhir yöntemiyle, sözlü gerçekleştirilen sunumlarla ve bizzat öğrencilerin öğrenim gördükleri ortamlarda (okullarda) ve belgelerin asılları¹¹ veya kopyaları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Çeşitli güncel ve tarihi konulara ilişkin belge kopyalarının sınıf ortamına getirilmesi sayesinde, öğrencilerin bunlardan ispatlanabilir bilgiyi üretmeleri sağlanabilir.¹²

Belgeye dayalı tarih öğretimi, tarihçiyi anlamada öğrenciye yol göstermekte; profesyonel tarihçinin çalışması ile tarih öğretimi bu suretle ilişkilendirilebilmektedir.¹³ Buna bağlı olarak, sınıf içi uygulanan belgeye dayalı tarih öğretimi etkinliklerinde üç yaklaşım üzerinde durulabilir:¹⁴

1. Öğrencilere tarihçilerin yaptıklarını anlamayı öğretmek,
2. Öğrencilere kısmen ya da tamamen tarihçinin yaptığını yaptırmak,
3. Öğrencilere kendi tarih çalışmalarını sürdüreceği olan geleceğin tarihçileri gibi davranmak.

Büyük ölçüde iç içe girmiş gibi görünen bu üç yaklaşım, tarih öğrencileri için belli bir öğrenim hiyerarşisi sunmaktadır. Bu hiyerarşi, öğretim süreci içinde sadece bilginin ulaşılmış kısmının elde edilmesi değil, araştırma

¹⁰ Belge (kanıt) merkezli öğretimin nasıl yapılabileceği hakkında ve örnek uygulamalar için bkz. Yasin Doğan, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007; Ata, "a.g.m.",

¹¹ Paule René Bazin, "Arşiv Sergileri ve Tanıtım: Arşivcilikte Mesleki Derneklerin Rolü", *Arşivcilik Konferansları I*, trc. Ahmet Oğuz İcimsoy, haz. Hamza Kandur, İstanbul 1995, s. 32.

¹² Yasin Doğan, "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanmanın Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, İstanbul 2008, s. 172.

¹³ Doğan, a.g.t., s. 49-50.

¹⁴ Doğan, a.g.t., s. 49.

alışkanlıklarının da kazandırılması fikrine dayanmaktadır. Sınıf içi ortamlarda teorik olarak ve öğretmen egemenliğinde sunulan tarihi bilginin konusu olan kişi, yer, nesne ve olaylar hazır bilgi şeklinde sunulduklarından arka planda kalmaktadır. Oysa yapılandırmacı öğretim modelinin bir parçası olan belgeler, tarihi gerçekliğin konusu olan kişi, nesne ve olayları öğretim sürecinde etkinleştirmektedir. Okul ortamlarında verilen tarihsel kaynaklar vasıtasıyla öğrenciler, olguları kendi başlarına “inşa” ve “keşfederler.”¹⁵

Genelde sosyal bilgilerde, özelde tarih disiplinde öğrencide geliştirilmesi gereken beceriler konusunda çok değişik sınıflamalar bulunmaktadır. Bunlardan biri şu şekildedir:¹⁶

1. Belgeyi değerlendirme yeteneği,
2. Çatışmalı yorumları değerlendirme yeteneği,
3. Geçmişe ait değişim örneklerini değerlendirme tecrübesi.

Belgeler, tarih boyunca meydana gelmiş olayları ve bunlara dair ayrıntıları bütün çıplaklığıyla ortaya serer. Böylelikle ele alınan her konu tarihsel bir belge gibi okunabilir hale gelir. Yani geçmişin belge niteliğindeki izleri sayesinde; örneğin binaların mimarisi, inşa aşaması ve eski işlev(ler)i, sokakların zaman içinde nasıl adlandırıldığı ve nasıl bir değişim / gelişme seyri gösterdiği, limanların, köprülerin, anıtların, dükkânların, kahvelerin ve lokantaların fonksiyonlarında ve adlandırılmalarında nasıl bir değişim yaşandığı, herhangi bir yerleşim yerinin gelişim çizgisinin nasıl olduğu, özel konutların ve kamu binalarının yerleşim düzeni içinde nasıl konumladıkları, arşivlerde bulunan belgelerden rahatlıkla edinilebilir. Bu belgeler, tarihsel sürecin toplulukları nasıl etkilediğiyle ilgili somut kanıtlar sunarlar.

Belgeler, önceki nesillerden gelen mirasımızın dokunulabilir formudur ve geçmişimizin geleneklerini yansıtır, geçmişimize ait deneyimleri, fikirleri ve tartışmaları şekillendirirler. Tarihin ana konularının öğretiminde belgelerin kullanımı, müfredat konularının ana görüşleri, zaman, dönem ve olayları gibi tarihin ayrılmaz ana fikirleriyle bağdaşır. Kanıtlar, belge tipinde ancak özellikle de konu bağlamında bir bütün halde ele alındıklarında, öğrencilerin olayların ve yerlerin zaman içinde birbirlerini nasıl etkilediklerini, insanların geçmişin farklı dönemlerinde çevrelerinden nasıl etkilendiklerini ve çevreyi nasıl etkilediklerini anlamalarını sağlar. Bu yüzden kanıtlar, tarihin anlatımında yararlanılan temel bilgi kaynaklarıdır; yine kanıtlar, aynı zamanda, önemli kişi, nesne ve konuları aydınlatmak için de kullanılabilir. Bu yüzden kanıtlar, müfredat hazırlayıcıları için yaşanılan

¹⁵ Doğan, *a.g.t.*, s. 49-52.

¹⁶ Ata, *a.g.m.*, s. 80-86; buradan naklen Doğan, *a.g.t.*, s. 52.

yer, toplumsal gruplar, aileler, bireyler ve önemli olaylar arasında bir bağ oluşturabilir.

Öğretimde belge merkezli yaklaşım¹⁷ yöntemi öğrencilerin belgeyi ve onun bağlamını keşfederek belge ile bağlam arasındaki ilişkiyi öğrenebileceği düşüncesi üzerine kurulmuş bir öğretim stratejisidir. Bu öğretim stratejisinin amacı; kültüre ait birinci elden kaynaklar olan belgelerin etkisini kullanarak, öğrencilerin aktif bir biçimde duyu organlarıyla ve düşünceleriyle belgeleri, belgelerin diğer belgelerle (veya dosya bütünlüğüyle) ilişkisini ve belgelerle ilişkili kişi, yer, nesne, konu ve kavramları anlamalarını, onların günümüzdeki rolünü keşfetmelerini ve onlar aracılığıyla öğrenmelerini sağlamaktır.

Yukarıda verilen bilgiden de anlaşılacağı üzere belgeler, öğretimin amaçlarının başarıya ulaşması hatta öğrenci becerilerini ve düşüncelerini geliştirmek bakımından önemli işlevlere sahiptir. Yani öğrencilerin basit ve daha yüksek düşünme becerilerini etkileyen belgeler; gözleme, veri toplama, benzetme ve karşılaştırma, analiz ve sentez yapma, delil kaynaklarını değerlendirme, hipotez kurma ve sonuca varma gibi öğretimin asıl amaçlarına ulaşılması için çok temel bir fonksiyona sahiptir.¹⁸

Tarihin ana kaynakları olan belgeler, öğrencilerin yeni bilgileri edinirken tarih becerilerini pratik ettikleri araçlardır. Öğrenciler bu belgelerle çalışırken bilgileri öğrenir, anlamlarını tartışır ve onlara yeni yorumlar katarlar. Yani tarihin önceden özetlenmiş halinden yola çıkarlar ve tarihe yeni anlayış ve bakış açıları getirirler. Bu yüzden tarihi kaynakların kullanımı yapılandırımcı düşünceye gerçeklik payı katar.¹⁹

Arşiv belgelerinin belgeleme (ispat) özelliği günümüzün özellikle tarih araştırmacılarının onlardan yararlanmalarını beraberinde getirmiştir. Yani arşiv belgelerinin günümüzdeki temel fonksiyonu artık tarihsel açıdan belgelemedir. Bu belgelemenin, tarih biliminin geliştirdiği teorilere göre iki temel nokta üzerinde şekillendiği söylenebilir: Kaynak eğilimli belgeleme ve konu eğilimli belgeleme.²⁰ Arşiv kaynaklarının yapılandırımcı öğretim modelindeki sunumu da bu iki eğilim doğrultusunda şekillendirilebilir.

¹⁷ Arşivlerde uygulanan öğretim nesne merkezli değil, doküman merkezli yani kanıt temellidir. Nesne merkezli öğretimin yapılabileceği yerlerden biri olarak müzeler gösterilebilir. Nesne merkezli bir öğretim tartışması için bkz.: Ahmet Şimşek, "Geçmişin Nesnesini Arayan Bilim Arkeolojisi: Türkiye'de Tarih Öğretimindeki Durumu", *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 2, Ankara Spring 2011, s. 919-934.

¹⁸ Gökaya ve Yeşilbursa, *a.g.m.*, s. 484.

¹⁹ Gökaya ve Yeşilbursa, *a.g.m.*, s. 487.

²⁰ Günümüz tarih araştırmaları, ele alınan konu itibarıyla sorun ve kaynak odaklı yaklaşımlar bağlamında yürütülmektedir. Bu konu hakkında ayrıntı için bkz. John Tosh, *Tarihin Peşinde*, trc. Özden Arıkan, İstanbul 1997, s. 55; buradan naklen Cenk Reyhan, "Toplumsal

Arşiv belgeleri, yapılandırmacı öğretime uygun işlenen dersler çerçevesinde -yani sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi dersleri çerçevesinde- sorun odaklı yaklaşım ve kaynak odaklı yaklaşımlar bağlamında ele alınmalıdır. Zaten bu iki temel bakış açısı, tarih yazımının özgünlüğünü belirleyen temel yaklaşımlardır. Sorun odaklı yaklaşıma göre, genellikle sentez çalışmaları okumanın yardımıyla özgün bir tarihsel sorun formüle edilip sonra bu sorunla ilgili ana kaynaklar / birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar incelenir. Bu kaynakların başka konularla muhtemel ilişkisi dikkate alınmaz ve öğrenci, varabileceği sonuçlara mümkün olduğunca dolaysız yollardan ulaşır. Kaynak odaklı yaklaşıma göre ise öğrenci, genel ilgi alanı / ders konuları içine girebilecek kaynakları – sözgelimi belli bir mahkemenin kayıtları ya da belli bir alandaki diplomatik yazışmalar vb.- ele alıp, içinden araştırmaya değer olanlarla incelemeyi sürdürür. Böylece kaynakların içeriği, araştırmanın niteliğinin belirlenmesine imkân tanımış olur. Her iki yöntemde de çeşitli engellerle karşılaşılır. Sorun odaklı yaklaşım, yapılandırmacı öğretim bakımından daha sağduyulu görünmektedir ve büyük ihtimalle de çoğu kimsenin –yani öğrencinin- araştırmaya ilişkin fikirlerine denk düşer. Zira kaynak odaklı yaklaşımda, her kaynak konu olarak birbirinden tamamen ayrıldığı için, birbirini tutmaz verilerden oluşmuş bir yığından başka bir şey elde edilemeyebilir. Yani bu bakış açısıyla yalnızca kaynağın tür itibarıyla (diplomatik açıdan) sunacağı bilgiden yararlanır.

3. Birinci ve İkinci El Kaynaklar Üzerine Kısa Bir Tartışma: Kaynak, içerdiği konu ne olursa olsun bir konu hakkında güncel, tarihi, ekonomik, kültürel, sosyal vb. alanlarda bilgi veren malzemedir. Bu bakımdan kaynak, sadece özel bir alan için ayrıntılı bilgi vermenin yanı sıra birden çok konu hakkında bilgi de ihtiva edebilmektedir. Yine bu bakımdan hem insanın söylediği, yazdığı ve ürettiği hem de insan dışındaki diğer canlıların ve hatta âfet gibi doğal etkenlerin şekillendirdiği her durum, bir yandan öznenin / nesnenin kendisi hakkında bilgi verebilmekte, diğer yandan aynı nesnenin etkilediği, konu hakkında da veri sunabilmektedir.

3.1. Kaynak Nedir?: Fransız tarihçi M. Bloch'a göre, "kaynaklar bizden önce yaşayanların geride bıraktığı izlerden ibarettir".²¹ Henry Johnson ise, birinci elden kaynağı "insan geçmişinden kalan bütün izleri içermektedir."²² şeklinde değerlendirmiştir. Bu kısa tanımlara karşın kaynağı daha geniş açıklayanlar da bulunmaktadır. Örneğin John Tosh'un ifadesiyle, "Tarihsel

Kuram Açısından Tarihsel Malzeme", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, ed. Ahmet Şişmek, İstanbul 2011, s. 151.

²¹ Doğan, *a.g.t.*, s. 22.

²² Doğan, *a.g.t.*, s. 22.

kaynaklar, insanların geçmişteki faaliyetlerinden geriye kalan her türlü bulguyu içerir: Yazılı ve sözlü dil, coğrafi yüzey şekillerinin durumu ve insan yapımı maddi kalıntılar, güzel sanatlar ile fotoğraf ve film.”²³

İnsanın söylediği, yazdığı ve ürettiği her şey bir yerlerde ona dair izlerin kaydedilmesine neden olur; bu izler onun hakkında bilgi sağlar. Yani tarihte, bir yandan olaylar yaşanırken öbür yandan olaylar hakkında ve olayların geçtiği çevrede bir dizi iz oluşur. İşte üzerinde izlerin bırakıldığı nesnelere ve belgeler tarihin kaynaklarıdır.²⁴ Bununla birlikte, bilgi veren, üzerinde bilginin kayıtlı olduğu her malzeme kaynak olarak addedilmez. Mübahat S. Kütükoğlu, bu yüzden, bir malzemenin kaynak addedilebilmesi için; 1) devrinde üretilmiş olması veya 2) devrine yakın bir zamanda ve devrinin kaynaklarından faydalanılarak meydana getirilmesi gerektiği²⁵ üzerinde durur.

Tarihsel kaynaklar üzerinde mesai sarf eden tarihçilerin çalışmaları incelendiğinde, kaynağın “ana kaynak”, “birinci el kaynak” ve “ikinci el kaynak” şeklinde adlandırıldıkları görülür. Örneğin Mübahat S. Kütükoğlu; devrinde meydana getirilmiş kaynakları “Ana Kaynak”, ana kaynaktan faydalanılarak meydana getirilenleri ise “Birinci Elden Kaynak” olarak adlandırmıştır.²⁶ Ayrıca birinci elden kaynakların arşiv malzemeleri, kronikler, hatıratlar ve kitabeler gibi tarihçinin ilk elden bilgiye ulaştığı; hatta çalışılan olayın geçtiği döneme ait kaynaklar şeklinde açıklandığı da görülmektedir.²⁷ Bahri Ata ise, bir tarihçinin, tarih yazımı işinde iki tip kaynak kullandığını ifade eder. Bunlar; birinci elden kaynaklar ve ikinci elden kaynaklardır.²⁸ Bu anlamda ana kaynak ve birinci elden kaynak tabirlerinin zaman zaman eşdeğer kavramlar olarak görüldüğü yahut her ikisinin tek grup altında değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Devrinde üretilen kaynaklara “ana kaynak / birinci elden kaynak” adı verilir. Ana kaynak tarih araştırmalarında son derece önemli ve kıymetlidir. Bir olaya fiilen katılmış veya çok yakından takip etmiş bir kimsenin olaya ilişkin olarak kaleme aldığı eser, bir kimsenin kendisi hakkında yazdığı otobiyografik eser, bir çeşmenin inşası sonrasında çeşme duvarının bir köşesine yazılan bir kitabe, bir zafer sonunda onun hatırasını yaşatmak için

²³ Tosh, *a.g.e.*, s. 31.

²⁴ Fatma Acun, “Tarihin Kaynakları”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, İstanbul 2011, s. 119.

²⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, ikinci baskı, İstanbul 1991, s. 17.

²⁶ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 17.

²⁷ Halkın ve Paykoç’tan naklen Doğan, *a.g.t.*, s. 22.

²⁸ Ata, *a.g.t.*, s. 128.

dikilen bir kitabe veya anıt bu cins kaynaklar arasında zikredilmesi gerekenlerin başında gelir. Ayrıca bir devletin kurumları tarafından üretilen resmi evrak da bu gruba girer ve araştırmacılar için uzun bir süreden beri öncelikli araştırma kaynağı olarak değer bulur. İkinci grup kaynaklar ise, ilk gruba giren kaynakların bulunmadığı hallerde önem kazanır ve ana kaynaktan faydalanılarak meydana getirildikleri takdirde “birinci elden kaynak” addedilir. Hem ana kaynağın hem de birinci elden kaynağın bulunmaması halinde, birinci elden kaynaktan faydalanılarak meydana getirilen ikinci elden kaynaklar önem kazanır.²⁹

3.2. Kaynağın Sınıflandırılması: Gerek ana kaynak gerekse bunlardan yararlanılarak devrinde meydana getirilmiş ikinci elden kaynaklar olsun oldukça çeşitlidir. Bu çeşitlilik, kaynaklarla ilgili yapılan tanım ve sınıflandırmaların standart olmaktan çok uzak olduğunu göstermektedir. Örneğin birinci elden kaynakları; diplomatik kaynaklar (kanunlar, resmi mektuplar vb), nakli kaynaklar (kronikler, hikâyeler vb.) ve epigrafik kaynaklar şeklinde üç gruba ayırınlar bulunmaktadır.³⁰

Kaynağın sınıflandırılması, geçmişten kalan kaynak niteliğindeki izlerin değerlendirilmesiyle mümkün olur. Bu izlerin nasıl değerlendirilip gruplandırılacağı ise kişisel, bilimsel ve teknik farklılıklar nedeniyle değişken bir durum arz eder. Bazı bilim insanları kaynağı “tarihsel bir iz” olarak görüp, bu şekilde (1- maddi olmayan izler, 2- maddi izler, 3- yazılı izler, 4- temsili izler³¹ şeklinde dörde ayırması gibi) gruplandırmayı tercih ederken; bazıları da tarihsel izleri (örneğin yayımlanmış belgeler, yayımlanmamış belgeler, görsel–işitsel belgeler, -farklı ebatlarda üretilen-insan yapısı nesnelere, doğal çevre ve soyut izler³² şeklinde), oluş(turul)ma nedenleri ve fiziksel özelliklerine göre ayırmayı tercih etmektedir. Diğer bir kısım bilim insanları ise (1- sözlü kaynaklar, 2- yazılı, çizili, sesli ve görüntülü kaynaklar, 3- müzelik malzeme³³ biçiminde, sunuş tarzına ve fiziksel özelliklerine göre; hatta 1- yazılı kaynaklar, 2 görsel kaynaklar – fotoğraflar ve fotoğraf albümleri, haritalar, planlar, taslaklar, kronikler ve tarih atlasları, pullar, afişler, ilanlar ve reklamlar, sessiz/sesli sinema ve film görüntüleri, video kayıtları, radyo ve televizyon, tablo, resim, gravür ve minyatürler, müzeler, bilgisayar ağları ve internet-, 3- sözlü kaynaklar –

²⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 17.

³⁰ Doğan, *a.g.t.*, s. 22.

³¹ David E. Kyvig ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, trc. Nalan Özsoy, İstanbul 1996, s. 30-31.

³² İshak Keskin, “Yerel Tarih Çalışmalarında Kullanılan Arşiv Kaynaklarının Üretildiği Kurumlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 47, İstanbul 2009, s. 217.

³³ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 18-28.

dönemi yaşayan ve şahitlerle yapılan mülakatlar ve sohbetler, ses kayıtları, telefon kayıtları³⁴) şeklinde sunulmuş ve oluşturulma biçimi ile format ve üretildiği/korunduğu kurumlara bağlı olarak gruplandırmayı tercih etmektedir.

Kaynağın sınıflandırılması işiyle ilgilenenler bunlarla sınırlı değildir. Zira birinci elden kaynakları beş kategoride inceleyerek yazılı dokümanlar, elektronik medya, güzel sanatlar, folklor ve mitoloji, fiziksel çevre ve maddî kültür³⁵ şeklinde bir ayırma tabi tutanlar da mevcuttur.

Başka bir sınıflamaya göre birinci elden kaynaklar, basılı birinci elden kaynaklar, basılmamış birinci elden kaynaklar, sözlü gelenek, görsel dokümanlar ve buluntular olarak sınıflandırılmıştır. Yine tarihçinin kullandığı kanıtları yedi başlık altında toplayanlar bulunmaktadır: Yazılı, görsel, sözlü, arkeolojik, fiziksel, coğrafi ve diğer kanıtlar.³⁶

Amerikan Kongre Kütüphanesi, birinci elden kaynak türlerini altı grupta ele almaktadır. Bunlar;³⁷

- a. Nesne (Obj) Kaynakları: Buluntular, aletler, silâhlar, icatlar, üniformalar, modalar, mezar taşları.
- b. İmaj (Görsel) Kaynaklar: Fotoğraflar, filmler, videolar, güzel sanatlar.
- c. İşitsel Kaynaklar: Sözlü tarih kayıtları, görüşme kayıtları, müzik kayıtları.
- d. İstatistik Kaynakları: Nüfus verileri, haritalar, mimarî çizimler gibi.
- e. Metin Kaynaklar: Gazeteler, mektuplar, tarihsel yemek kitapları, reklamlar, günlükler, bilinen tarihsel dokümanların orijinal metinleri.
- f. Halk Kaynakları: Aile fotoğrafları, atadan kalma aletler ve malzemeler, giysiler.

Yukarıda belirtildiği şekliyle yapılan gruplamalar, hiç kuşkusuz öznel ve nesnel yanları olan kaynak tasnifleridir. Bu nedenle kaynak tasnif metodlarının tamamı, daima (olumlu veya olumsuz) tepki alma riskiyle karşı karşıyadır. Üstelik bu risk, sağladığı avantajlarla ünlenen yeni kayıt araçlarının geliştirilmiş olması nedeniyle daha fazla güçlüklerle sahiptir. Zira artık günümüzde manyetik, dijital ve optik kayıt ortamlar üzerinde (teyp, videobantlar, dokümanter filmler, disk, CD, dijital ve optik ortamlar) kayıtlı

³⁴ Acun, *a.g.m.*, s. 127-148.

³⁵ Ata, *a.g.m.*, s. 81.

³⁶ Ata, *a.g.m.*, s. 23.

³⁷ Ata, *a.g.m.*, s. 23.

yeni birtakım bilgi taşıyıcıları hayatımıza girmiş durumdadır. Bütün bu yeni kayıt ortamları, kuşkusuz olayın meydana geldiği zamanda üretilmiş olmaları şartıyla kaynak niteliğinde değere de sahip olurlar. Dolayısıyla kaynağın tasnifinde yeni bakış açılarının geliştirilmesi yönünde güçlü ve cesaretlendirici bir zemin hazırlarlar.

Bütün bu açıklamalara karşın kaynağın tasnifi meselesi yukarıda belirtildiği kadar kolay değildir. Bazı durumlar vardır ki bunun tamamen öznel bakış açısıyla değerlendirildiğini ispat etmeye yeter. Söz gelimi bu türden kaynakların üretildikleri malzemenin yapısı ile mi, yoksa bilgiyi sunuş tarzı ile mi yahut da üretildikleri kurumlara göre mi değerlendirilmesi gerekecektir, bu durum karar vermeyi zorlaştıracak birtakım güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden, kaynağın tasnifinde somut kriterler ortaya koymak mümkün olmakla birlikte, bakış açısına göre aynı kaynağın başka tür / türler içinde zikredilmesi ihtimali güçlenmektedir.

4. Arşiv Kaynakları ve Gruplandırılması: Bu çalışma kapsamında önemli olan yapılandırmacı öğretimde yararlanılabilecek arşiv kaynaklarının gruplandırılması meselesidir. Yukarıda kaynakların sınıflandırılmasında geliştirilen bakış açılarına neredeyse benzer bakış açılarının arşiv kaynakları için de geliştirilmesi mümkündür. Arşiv kaynakları, farklı taşıyıcılar üzerine kayıtlı olmakla birlikte, yazılı, çizili, basılı, görsel, işitsel, hareketli, hareketsiz, ikonografik, kartografik, Sayısal ve optik hatta efemera gibi başka türlere ayrılarak da tasnif edilebilir. Burada kaynağın hangi kurumlar tarafından üretildiğinin ve korunduğunun dikkate alındığı, ne tür bir taşıyıcı üzerine kaydedildiği yahut bilginin bir taşıyıcı üzerine kayıt edilmiş tekniğinin, hatta fiziksel özelliklerinin, anlam kazandığı ortadadır. Bunlardan herhangi biri lehine tavır almak, kuşkusuz kaynağa bakış açısını şekillendiren araştırma eğilimlerinin ihtiyaçları bağlamında gerçekleşmektedir. Bu yüzden söz konusu tartışmaya taraf olmak, araştırmacının ya şahsi bilgi birikimi ya da uzmanlık alanının belli bir yönde zemin kazanması nedenlerine bağlıdır. Yine bu yüzden söz konusu tartışmaların ağırlıklı olarak belli bir yöne doğru meyletmesini beklemek ya da belli bir tanesinin kesin şekilde doğruluğunu iddia etmek imkânsızdır, doğru değildir.

Yukarıdaki tartışma aynı zamanda kaynakların kurumsal aidiyet sorunuyla da ilgilidir. Zira bazı özellikler nedeniyle arşiv kaynakları ya üç farklı kurumdan (arşiv, kütüphane ve müze) birinin sahipliğindedir ya da (farklı tarihi ve mesleki nedenlerle) birden fazla kurumun malı olarak

değerlendirilebilir.³⁸ Burada ise, çalışmanın konusu olan yapılandırmacı öğretim yaklaşımı bağlamında öğretim konusu olabilecek arşiv kaynakları ve bunların yapılandırmacı öğretim bakımından önemleri açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak kısmen kütüphane kurumlarının malzemesi durumunda olabilecek türlerin de burada zikredilmesi gerekecektir. Her iki halde de, bu türlerin diplomatik bilimi³⁹ kapsamında değerlendirilmesine benzer bir yaklaşımdan uzak durulmaya çalışılacaktır.

4.1. Tanım Olarak “Arşiv Belgesi”: Yazının icadından itibaren çoğunlukla kamusal alanı kapsayan ve onun sahipliğinde üretilen arşiv belgeleri ve bunların bir araya gelmesiyle oluşan arşivler, teknik ve bilimsel ilerlemeler sayesinde çeşitlenmiş, kurumsal yapılanmanın özel mülkiyeti kapsayacak şekilde gelişmesiyle birlikte kamusal sahipliğin yerini günümüzde kısmen özel mülkiyet almıştır. Bunun yanı sıra arşiv belgeleri tür olarak da çeşitlenmiştir. Günümüzde arşiv belgesi denilince sadece yazılı olanlar değil, ses, resim, fotoğraf, çizim ve görüntü gibi malzeme de akla gelmektedir. Bu sebeple, arşiv belgesi dendiğinde, tanım meselesini öncelikli olarak ele almak gerekir.

Günümüzde arşiv belgesi denilince sadece yazılı olanlar değil, ses, resim, fotoğraf, çizim ve görüntü gibi malzeme de akla gelmektedir. Zaten günümüzdeki tanımıyla arşiv malzemesi; “üzerine kayıtlı olduğu materyal ne olursa olsun kamu kuruluşlarının, özel ve tüzel kişilerin görevlerini yerine getirir iken ürettikleri veya kendilerine gelen idari, hukuki ve araştırmalar açısından kamu yararı taşıyan belgeler topluluğu” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰ Buna göre; ülkenin farklı kamu kurum ve kuruluşları ile özel ve tüzel kişilikler tarafından üretilerek arşivlere devredilen her belge bir arşiv belgesidir. Bu, arşivlerin kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler vasıtasıyla oluşturuldukları; arşiv belgelerinin de yine bu kurum ve kuruluşlar eliyle üretildikleri anlamına gelmektedir. Yine bu tanım gereği, yazılı olan arşiv belgeleriyle yazılı olmayan arşiv belgelerinin “arşiv belgesi” olmaları bakımından birbirinden ayrılmaması gerekir. Bununla birlikte, yine

³⁸ Kaynakların ait oldukları kurumlar hakkında geniş bir tartışma için bkz. Holm A. Leonhardt, “Kütüphane Malzemesi Nedir, Arşiv ve Müze Malzemesi Nedir? Dokümantasyon Malzemesinin ve Kurumlarının Sınıflandırılması Hakkında Bir Deneme”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, trc. İshak Keskin, Sayı 2, İstanbul 2000, s. 79-95.

³⁹ Diplomatik, arşiv belgelerinin üretilme nedenlerini araştıran, fiziksel ve içeriksel analizini yapan bir bilim dalıdır. Söz konusu bilim dalı hakkında geniş bilgi için bkz. Tayyip Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul 1979; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994; Niyazi Çiçek, *Modern Belgelerin Diplomatîği*, İstanbul 2009.

⁴⁰ République Française, “Lois sur les Archives”, No: 79-18 (Kabul tarihi 3 Ocak 1979); buradan naklen Tülin Aren, “Arşivciliğin Gelişimi ve Arşivci Yetiştirilmesi”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, İstanbul 2001, s. 81.

de arşiv belgelerinin üretim yer ve şekilleri ile sunum ve fiziksel özelliklerinden dolayı birbirinden ayrılması mümkündür ve bu şekilde yapılan bir ayırım onların sınıflandırılmasını da -bakış açılarına bağlı olarak- mümkün hale getirmektedir.

Arşiv belgelerini -daha önce yapılmış olduğu şekliyle- yazılı arşiv malzemesi, çizili arşiv malzemesi ve sözlü arşiv malzemesi olmak üzere üç temel ve genel gruba ayırmak ve bu şekilde incelemek mümkündür. Bunların yeni öğretim modeli olan yapılandırmacı model bakımından ne anlama geldikleri, hatta sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi derslerinde hangi açılardan değerlendirilebilir oldukları ayrıca üzerinde çalışılması gereken bir durumdur. Zaten çalışmanın bu başlığı arşiv belgelerine ve bunların hangi özellikleri nedeniyle yapılandırmacı öğretim modelinin ders içeriği kapsamında ele alınabileceklerine ayrılmıştır.

4.3. Yazılı Arşiv Belgeleri: Bilindiği üzere arşiv kaynakları devletin ve hukukun sürekliliği⁴¹ üzerine kurulu bir belgeleme gerekliliği nedeniyle korunmuşlardır. Korumaya yönelik bakış açısı, bilimsel, idari, hukuki nedenlere bağlı olarak zamanla özel arşivleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Belgelerin korunmasına yönelik ortaya çıkan bu durum, arşiv belgelerinin günümüze kadar neden muhafaza edildiğini açıklar. Yani arşiv belgesinin öncelikli fonksiyonu birtakım kurumsal nedenlere dayalı (idari, hukuki, mali) belgelemedir. Araştırmacı ihtiyaçlarının karşılanması bundan sonra gelir.⁴²

Yazılı arşiv malzemesi birçok başlık altında incelenebilir. Yazılı arşiv belgesi dendiğinde ağırlık noktasını resmi kurumlar oluşturmak üzere gayri resmi kurumlar hatta şahıslar tarafından üretilen yazılı kayıtlar anlaşılır. Bunlar birkaç grupta incelenebilir ve ağırlıklı olarak da diplomatik bilimini ilgilendiren bir içeriğe sahip kaynak tasnifi ile karşı karşıya kaldığımızı gösteren ipuçları sunar.

Orijinal Belge Serileri: Theodore R. Schellenberg'e göre orijinal belge serileri grubunda değerlendirilen arşiv belgeleri, kurumsal politika ve prosedürlerin düzenlenmesi, geliştirilmesi ve yürütülmesi amacıyla üretilirler. Bu belgeler, belli bir merci ile çeşitli kalemler (bürolar) arasında istihdam politikaları ve prosedürleri çerçevesinde iletişim kurulmasını sağlama; bir kuruluşun yapısını ve burada çalışan insanların belirleyiciliğini

⁴¹ Tosh, *a.g.e.*, s. 48.

⁴² Arşivlerin, bağlı bulunduğu idarenin yönetsel ve araştırmacıların araştırma taleplerini eşit düzeyde karşılamasının gerekliliği üzerinde duran bir değerlendirme için bkz. Angelika Menne-Haritz, "Archival Training in Germany: A Balance between Specialization in Historical Research and Administrative Needs", *The American Archivist*, Cilt 57, Sayı 2, Chicago (USA) Spring 1994, s. 400-408.

anlamaya imkân tanıma; çoğu zaman, herhangi bir kuruluşa ait mevcut programların yönü ve gerçekleşmesi hakkında özet halinde aydınlatıcı açıklamalar sunma gibi önemlere sahiptirler.⁴³

Bu belge grubuna giren belge türleri şu şekilde sıralanabilir: Öneriler, savunmalar, ciolar, gümrük izinleri ve bağımsız demeçler, açıklayıcı ve istatistiksel raporlar, yıllık veya diğer periyodik raporlar, basın bültenleri, basın toplantısı tutanakları, resmi açıklamalar ve benzerleri gibi her türlü genel malzemenin bir kayıt serisi.

a) İcra Kararlarına İlişkin Kayıtlar: Her kurum, icra düzeyinde temel etkinliklerinin esasını oluşturan kayıtlar üretir. Bunlar; kuruluş veya büro çapındaki politikalar ve kararlar, temel programlar ve planlar, genel yönetim sorunları, yasal, yönetim ve personel büroları arasındaki ilişkiler, ticari şirketler gibi devletsel olmayan kurumlar arasındaki ilişkiler, diğer devlet kurumları arasındaki ilişkiler, araştırma, analitik ve inceleme etkinlikleri, program geliştirme ve değerlendirme ve benzeriyle ilgilidir. Bu tür kayıtlar, hükümet programlarının fiilen gerçekleştirilmesinden ziyade, kararlarla ilgilidir.⁴⁴

İcra kararlarına ilişkin kayıtların türleri şunlardır: Kanunlar, düzenlemeler, mahkeme kararları, yasal görüşler, yorumlamalar, kurallar ve bunlarla ilgili onaylar, gümrük izinleri ve demeçler gibi işlevleri etkileyen ve tanımlayan güvenilir belgeler; personel toplantılarının destekleyici belgeleri, bunlara ilişkin gündem, protokol ve kopyalar; kuruluş içi ve devlet dışı kurum toplantılarının destekleyici belgeleri ile birlikte gündem, protokol ve kopyalar; örgüt yapısı, işlemler, yönetim ve sistemler üzerindeki araştırmalar, uzmanlar, denetimler ve incelemeler hakkındaki raporlar ve bunların başlama tarihlerini, kapsamalarını, işlemlerini ve sonuçlarını gösteren ilgili belgeler; bütçe dökümleri ve bunları destekleyen ve katkı sağlayan temel hakkındaki dokümantasyon.

b) Belirli İşlevler Hakkındaki Kayıtlar: Her kuruluş, programlarını nasıl başardığını gösteren kayıtlar oluşturur. Belirli işlevleri ve etkinlikleri yerine getiren kamu görevlilerinin neler yaptığını ortaya koyan belgeler bu gruba girer. Bu gruba giren hemen her kayıt, bir çeşit faaliyetin ürünüdür ve bu faaliyete ışık tutmaktadır; bu kayıtlardan onların üretilmeleriyle ilişkili bağımsız (bir kuruluşun belirli bir misyonu veya misyonlarına ilişkin olan kayıtlar) ve kolaylaştırıcı (bir kuruluşun iç yönetimiyle ilişkili olan, yani sıradan iş yönetimi etkinlikleriyle ilgili kayıtlar) işlevler ve etkinlikler analiz

⁴³ Theodore R. Schellenberg, “Arşivsel Değerlendirme İlkeleri”, *Arşivcilik Metinleri*, trc. İlhan Bozan, ed. İshak Keskin, İstanbul 2008, s. 62-63.

⁴⁴ Schellenberg, *a.g.m.*, s. 63-64.

edilebilir. Bu kayıtlar idari personel, maaşlar, tedarik ve temin, muhasebe, seyahat ve ulaşım, mekân ve bakım ve ilgili etkinliklerin ayrıntılarını kapsar; kurumsal işlevlerin yerine getirilmesinde yönetim düzeyinde olan çok sayıda kalem önlem alma noktasında rol almaktadır. Bu kayıtlar, ayrıca farklı idari düzeydeki ilişkilerin analiz edilmesine ve bir işlevin nasıl yerine getirildiğinin anlaşılmasına imkân tanır.⁴⁵

Bu gruba giren kayıtlar şunlardır: İşçi anlaşmazlık davaları, düşük yönetim düzeyindeki bir örnek ofisin kayıtları, alışılmışın dışında veya olağanüstü belirleyici hareket veya olaylarla ilgili kayıtlar, özel bir belirleyiciliği veya kamuoyuna alışılmadık bir etkisi olan belirli olaylar hakkındaki kayıtlar, normdan belirleyici sapmaları ortaya koyan olaylar hakkındaki kayıtlar.

c) Kişi, Nesne / Arazi ve Fenomenlere İlişkin Kayıtlar: Kişi, nesne / arazi ve olaylara ilişkin kurumlar tarafından üretilmiş kayıtlar bulunmaktadır.⁴⁶ Kişilerle ilişkili olanlar arasında nüfus listeleri, askeri hizmet kayıtları, emekli dosyaları, yolcu listeleri ve ülkeye giriş belgeleri sayılabilir. Kişiler hakkında bilgi bulunabilen kayıtlara yeterli ölçüde mesleki ya da dini veya diğer türden gruplar yani kişi sınıfları hakkındaki dosyalar ile şirketler veya işçi organizasyonları gibi tüzel kişiler tarafından üretilen dosyalar, yerleşim veya vatandaşlık konularında verilen haklar gibi, sadece temel haklara ait olanlar; emeklilik, sosyal güvenlik, sağlık ve yardım hizmetlerine ilişkin kayıtları, vergi kayıtları ve sözleşmeler örnek verilebilir. Bu türden kayıtlar sosyal, ekonomik ve diğer şartların araştırılması hatta vatandaş devlet ilişkilerini yansıtmaları bakımlarından yararlıdır. Diğer yandan arazi gibi temel nesnelere ait kayıtlar da üretilir. Bu tür kayıtlar, maden kaynakları, zemin sınıflandırması, jeolojik ve topografik araştırmalar, keşifler, arazi mülkiyeti ve benzerleriyle ilgili olabilir. Son olarak önemli ve spesifik olaylara hatta serüvenlere ilişkin kayıtlar da mevcuttur. Bunlar, bir ülkedeki sosyal, ekonomik, politik veya diğer şartların araştırılması için yararlı olabilecek kayıtlardır. Bilimsel veya teknik araştırma veya gelişmelerin daha önemli kavramlarıyla ilişkili olan belgeler, özellikle uzun bir dönemi veya geniş bir alanı kapsayan yayınlanmamış istatistiksel veya finansal veri içerirler, bilimsel veya teknik araştırma veya gelişmelere ilişkindirler; politik, sosyal, ekonomik veya diğer alanlardaki eğilimlere veya gelişmelere doğrudan referans niteliği taşırlar.

4.4. Çizili Arşiv Belgeleri (İkonografik ve Kartografik Belgeler): Devrinde yapılmış plân ve haritalar, çizili olmaları nedeniyle diğer

⁴⁵ Schellenberg, *a.g.m.*, s. 64-67.

⁴⁶ Schellenberg, *a.g.m.*, s. 67-70.

gruplardan kolayca ayrılır ve yine bu nedenle farklı bir grup içinde yer alır. Tarih araştırmalarının yanı sıra tarih öğretiminde, öğretimi kolaylaştırması, etkin ve kalıcı olmasını sağlaması bakımından eğitim materyali olarak kullanılmakta olan bu tür belgeler aşağıda açıklanmıştır.⁴⁷

a) Planlar ve krokiler: Bir şehrin, bir mimari yapının, bir aletin planları daima konuya ışık tutacak mahiyettedir. Şehirlerin gelişmesi, binaların işlevlerinde değişiklikler, şehrin ekonomik ve sosyal çekim merkezlerinde yaşanan kaymalar, şehrin gelişmesinin nasıl yön değiştirdiği, yangın gibi afetler dolayısıyla meydana gelen plan değişiklikleri, tarihi seyir içinde mahalle, cadde, semt ve sokak adlarında vuku bulan değişikliklerin bu planlardan takibi mümkündür.

İyi çizilmiş bir ev planı, devrinin yapı özellikleri ile birlikte o bölgede veya o şehirdeki insanların yaşama biçimleri hakkında da çok kıymetli ipuçları verebilecek niteliktedir. Yine bir fabrika, bir rıhtım veya bir iskelenin planı devrinin ihtiyaçları ile birlikte teknik özelliklerini de aksettirecektir.

b) Haritalar: Özellikle tarihi coğrafya araştırmalarında devrinde yapılmış haritalar çok önemli kaynaklardır. Dolan bir körfez, mecrası değişen bir nehir, yok olan veya yeri yahut da ismi değişen bir köy ancak bunların yardımıyla bulunabilir. Yine zaman içinde gerçekleşen bölgesel değişimi (bölgenin siyasi sınırının değişmesi, bir şehrin gelişmesi, coğrafyanın fiziki bakımdan farklılaşması, tarım veya orman alanlarının değişimi) bu tür kaynaklardan hareketle ortaya konulabilir.⁴⁸

4.5. Görsel-İşitsel Arşiv Belgeleri⁴⁹

a) Resim ve fotoğraflar: Resim ve fotoğrafların okunması yazılı belgelerin okunması kadar kolay değildir. Bunun için gösterge bilimden yani

⁴⁷ Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, s. 21.

⁴⁸ Kyvig ve Marty, *a.g.e.*, s. 48-53; Nurcan Demiralp, “Haritalarla Öğrenme”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 4, Ankara Güz 2009, s. 955-973; Kubilay Yazıcı, “Sosyal Bilgilerde Kullanılan Görsel Araçlar: Haritalar-Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 15, Konya 2006, s. 651-662.

⁴⁹ Daha fazla bilgi için bkz. Peter Burke, *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları*, İstanbul 2003; Robert Stradling, *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*, trc. Ayfer Ünal, İstanbul 2003, s. 91-104; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 22; Acun, *a.g.m.*, s. 137-139; Yazıcı, *a.g.m.*, s. 651-662; Fatma Acun, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, Ankara 2004, s. 195-118; Ahmet Şimşek, “Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı”, *Gazi Üniversitesi (Ahi Evran Üniversitesi) Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Ankara 2003, s. 143-157; Bülent Akbaba, “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Ankara 2005, 185-197.

semiotikten destek alınmak suretiyle sembolize ettikleri anlam/lar analiz edilebilmektedir. Bunlardan resimler, ister karakalem, ister sulu boya veya yağlı boya olsun yazılı kaynaklarda bulunmayan pek çok özelliği aksettirebilirler. Bir savaş veya talime ait resim askeri önemi yanında kıyafetler ve kullanılan silahları göstermesi bakımından kültür tarihi açısından önem taşır.⁵⁰

Resme nazaran daha yakın tarihlerden itibaren faydalanılabilen malzeme arasında olmakla birlikte fotoğraflar, hem çizim, hem de resmin işlevlerine sahiptir. Bunlar tek başlarına da önemli olmakla birlikte, albüm şeklinde bir araya getirildiklerinde, daha anlamlı ve kullanışlı hale gelirler. Yani döneminde çekilmiş fotoğrafların tematik olarak bir araya getirilmesiyle oluşturulan ve belirli bir kronolojiyi takip eden fotoğraf albümleri tek fotoğrafa göre daha fazla görsel veri sunmaktadır.

b) Filmler, dokümanter filmler ve videobantlar: Yakın dönemin olaylarını ve toplumun çeşitli yönlerini yansıtan, döneminde veya hemen ardından çekilmiş sesli/sessiz filmler ve belgeseller görsel kaynaklar arasında değerlendirilirler. Sinema ve televizyon-video, toplum hayatına girişlerinden sonra, sadece eğlendirici değil, eğitici-öğretici de olmuşlar; aktüel konularda da film ve kasetler büyük hizmetler görmeye başlamışlardır ve böylece, bunları ihtiva eden arşivler oluşturulmuştur.⁵¹

c) Sesli belgeler: Günümüzde, diğerleri kadar olmasa bile sesli arşiv malzemesi de kaynak olarak değer kazanmıştır. Bunlar, taş plaklardan başlayarak ses kasetlerine kadar farklı türlere sahiptir. Sözlü tarih kayıtları

⁵⁰ Bu konuda minyatürlerin kıymetleri diğerlerinden aşağı kalmamaktadır. Ancak bunlar, kütüphane malzemesi olan eserlerin içinde bulduklarından, arşiv belgelerinden ayrılmaktadırlar.

⁵¹ Daha fazla bilgi için bkz. Dominique Chansel, *Beyaz Perdedeki Avrupa Tarih Öğretimi ve Sinema*, trc. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2003; Dominique Chansel, “20. Yüzyıl Tarihini Öğretmek İçin 20. Yüzyıl Görüntülerinden Yararlanmak”, *Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşım Doğru Sempozyumu (10-12 Aralık 1998)*, Bütüksel-Belçika, İstanbul 2003, s. 55-58; Sezai Öztaş, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Öğretiminde Filmlerin Kullanımı”, *Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi Sempozyumu, 10-11 Kasım 2005*, ed. Yasemin Doğaner, Ankara 2006, s. 131-150; Sezai Öztaş, “Tarih Öğretiminde Belgesel Filmlerle Öğretim”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Sempozyumu, Çanakkale 2008*, s. 352-356; Sezai Öztaş, “Tarih Öğretimi ve Filmler”, *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, Kastamonu 2008, s. 543-556; Sezai Öztaş, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Filmlerin Kullanımı”, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, ed. Mustafa Safran, Ankara 2009, s. 341-360; İsmail H. Demircioğlu, “Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 42, Ankara Yaz 2007, s. 77-93; Atiye Adak Özdemir ve Oya Ramazan, “Çizgi Filmlerin Çocukların Davranışları Üzerindeki Etkisinin Anne Görüşlerine Göre İncelenmesi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 35, İstanbul 2012, s. 157-173.

ve müzik kayıtlarının belgesel olarak oluşturulması hem araştırmacılar hem de eğitim-öğretim etkinlikleri bakımından önemlidir.

4.6. Efemera: Efemera türü belgeler kendi içinde oldukça farklı türe ve içeriğe sahiptir. Bunlar arasında şimdiye dek çoğunlukla bireysel toplama çabalarına konu olan okul diplomaları, faturalar, karneler, otobüs, sinema ve piyango biletleri, spor toto ve spor loto kuponları, gazete nüshaları, tanıtım broşürleri, mektuplar, kartvizitler, lokanta mönüleri, tapu ve noter senetleri, banka dekontları, çikolata ve sakızlardan çıkan kartlar, sigara kâğıtları, posterler, pasaportlar, fotoğraflar, kartpostallar, düğün davetiyeleri, etiketler gibi gündelik hayatın ayrıntılarını belgeleyen materyaller sayılabilir.⁵² Bunların her birinin, özellikle kültür tarihi araştırmalarında olduğu kadar tarih öğretiminde de önemli işlevi bulunmaktadır.

5. Yapılandırmacı Öğretim Modelinde Arşivlerin Rolü Üzerine Tartışma: Öğretim etkinlikleri, başarıyla gerçekleştirilmek üzere farklı ders/sınıf ortamlarına ihtiyaç duyar. Okul içi ve okul dışı ders ortamları bunlar arasında önemli bir konuma sahiptir. Öğretim etkinliklerinde bunlardan birinden yararlanılabileceği kadar her ikisinden de yararlanılabilir. Öğretim ortamlarından hangisinin/hangilerinin tercih edileceği, uygulamaya koyulan öğretim modelinin amaçları doğrultusunda belirlenir. Yapılandırmacı öğretim modeli, öğretim yönteminin başarıyla gerçekleşebilmesi için okul içi ve okul dışı ders ortamından ve kaynaklarından birlikte yararlanmayı tercih etmektedir. Bu durum, diğer yandan ders yapılacak ortamların öğretimin amaçlarına uygun şekilde dizayn edilmesini gerektirmektedir. Bu yüzden her ders ortamı tercih edilen öğrenme yaklaşımının amaçlarına uygun şekilde oluşturulmalıdır.

Sosyal çevrenin ve biliş düzeylerinin öğrenmede farklılıklar ortaya çıkaracağı savunulduğu yapılandırmacı kuramda öğrenme ortamlarının önemi büyüktür.⁵³ Bu bağlamda sınıf içi ders ortamları kadar sınıf dışı ders ortamları da yapılandırmacı öğretim modelinde önemli bir yer işgal etmektedir. Yani öğrenmeyi yapılandırmacı yaklaşıma dayalı gerçekleştirebilmek için, sınıf içi ve sınıf dışı öğrenme ortamları yapılandırmacı özellikleri taşıyacak şekilde oluşturulmalı, düzenlenmeli,

⁵² Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Ş. Nihal Somer ve İshak Keskin, "Bir Bilgi Kaynağı Olarak Efemera ve Türleri", *Bilgi Dünyası*, Cilt 13, Sayı 2, Ankara 2012, s. 437-456; İshak Keskin ve Ş. Nihal Somer, "Efemeranın Bir Bilgi Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi", *Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, ed. Feridun M. Emecen, İshak Keskin ve Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul 2013, s. 205-217; Kyvig ve Marty, *a.g.e.*, s. 45-46; Burke, *a.g.e.*; Acun, *a.g.m.*, s. 140.

⁵³ Beytullah Kaya, "Oluşturmacılık Yaklaşımına Yönelik Hazırlanan Sekizinci Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Derslerinin Tarihsel Öğrenmeye Etkisi", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara Bahar 2012, s. 88.

hazırlanmalı ve değerlendirilmelidir.⁵⁴ Bu bağlamda sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi gibi derslerin okul içi ve okul dışı ders uygulamalarının, yapılandırmacı öğretim modeline göre, tarihsel çevre ve ilk elden kaynaklarla desteklenmesi gerekmektedir.

Tarihsel yapılar, ören yerleri, müzeler, kütüphaneler ve arşivler okul dışı ders ortamları bakımından yararlanılabilecek önemli yerler ve bilgi kurumlarıdır. Bu yerler ve kurumlar, yapılandırmacı yöntemle sunulan nesne ve belge temelli öğretim açısından önemli bir işlev görmektedir. Kültürel mirasın bir parçası olan arşiv kurumları, yapılandırmacı öğretim kapsamında belge temelli yürütülen okul dışı ders ortamlarından biri olarak değerlendirilmektedir.⁵⁵ Arşivler, bundan başka buralarda muhafaza edilen belgelere ait örneklerin sınıf ortamlarına taşınabilmesi nedeniyle ayrıca önemlidir. Sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi derslerinde belge kullanılmasına ve öğrencilerde tarihçi becerilerinin geliştirilmesi gerektiği görüşüne dayanan⁵⁶ bu durum, arşivlerin, söz konusu öğretim modelinde hem ders ortamı olarak hizmet ettiği hem de belge temelli bir modelin yürütülmesine imkân tanıdığı için iki yönlü olarak işlev gördükleri anlamına gelmektedir.

Okul dışı ders ortamlarından olan tarihsel çevrenin ve kaynak kişilerin sağladığı ilk elden yazılı ve yazılı olmayan kanıtlarla öğrenciyi karşı karşıya getirme, okul dışı tarih öğretimini gerektirir. Tarih araştırmalarının laboratuvarları olan arşivler, sahip oldukları birinci el kaynakların merak uyandırıcı tarihsel niteliği dolayısıyla, belgelerin sosyal bilgiler ve tarih öğretimine yönelik belge merkezli yapılandırmacı yöntem için önemli bir adres, bir anlamda sosyal bilgiler ve tarih derslerinin sınıf dışı uygulamaları için bir laboratuvar ortamı oluşturur.⁵⁷

Bilgi kurumları arasında yer alan arşivler, yapılandırmacı öğretime uygun işlenen müfredatın yürütülmesinde önemli yararlar sağlamaktadır. Sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi gibi derslerde belge kullanılması düşüncesinin⁵⁸ hâkim olduğu bu model, öğrencilerin belgeyi ve onun

⁵⁴ Nuray Aydın, *Yapılandırıcı Yaklaşımın Öğrencilerin Üst Düzey Bilişsel Becerilerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2009, s. 9.

⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Ken Osborne, "Archives in the Classroom", *Archivaria*, Sayı 23, Winter 1987, s. 16-40; İshak Keskin, "Zamanı Mekâna Taşımak: Sosyal Bilgiler ve Tarihi Arşivlerden Öğrenme", *Osmanlı'nın İzinde. Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, ed. Feridun M. Emecen, İshak Keskin ve Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul 2013, s. 155-175.

⁵⁶ Ata, *a.g.m.*, s. 2.

⁵⁷ Keskin, *a.g.m.*, s. 159.

⁵⁸ Arşivlerde uygulanan öğretim nesne merkezli değil, doküman merkezli yani kanıt temellidir. Nesne merkezli öğretimin yapılabileceği yerlerden biri olarak müzeler gösterilebilir. Nesne

bağlamını keşfederek belge ile bağlam arasındaki ilişkiyi öğrenebileceği düşüncesi üzerine kurulmuş bir öğretim stratejisidir. Yani belgenin; üretildiği dönemle, alakalı olduğu kaynak, kişi, nesne ve olaylarla hatta içinde yer aldığı dosyayla ilişkisinin açığa çıkartıldığı bir öğretim stratejisidir. Böylelikle öğrenci, belgeler aracılığıyla belgesel bilgiyi elde edebilir, belgeyi kullanma yeteneğini geliştirebilir, belgeleri inceleyerek evrensel gerçeklere ulaşabilir ve doğal dünyayı daha kolay bir şekilde anlayabilir.⁵⁹ Bu bağlamda arşivler, sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi derslerine yönelik belge temelli öğretim programları düzenlemekte ve bu etkinlikleri de okul içi ve okul dışı ders ortamlarında gerçekleştirmektedir.

Arşivlerin okullara yönelik hazırladığı öğretim programları, belge merkezli öğretim yöntemine dayanmaktadır. Bu yöntem, kültüre ait birinci elden kaynaklar olan belgelerin etkisini kullanarak, öğrencilerin aktif bir biçimde duyu organlarıyla, düşünceleriyle belgeleri, belgelerin diğer belgelerle ilişkisini ve belgelerle ilişkili konu ve kavramları anlamalarını, onların günümüzdeki rolünü keşfetmelerini ve onlar aracılığıyla öğrenmelerini sağlamaktadır. Belge merkezli öğretim, daha resmi ve özenli öğretimin temel özelliği olan amaçlı, önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde planlı olarak yapılmakta ve öğretim yoluyla gerçekleştirilmektedir.⁶⁰ Bu yöntemle belgeler; tartışmayı başlatmak, konuya ilgi uyandırmak, öğrencinin kendi deneyimleriyle ilişki kurmak için belli becerileri geliştirmek üzere olduğu kadar; belirli bir kişi, dönem, olay, yer ve kavramları öğretmek için de kullanılabilir.

Tarih ve diğer sosyal bilimlerin öğretiminde klasik kaynak kullanımının yanı sıra arşivlerde bulunan belgesel kaynaklardan yararlanılarak öğrencileri ezbercilikten uzaklaştıracak olan bu gelişme, dersleri, müfredatta geçen tarihi olayların sıralandığı bir kronoloji olmaktan kurtarmakta; öğrencilerin geçmiş yaşayan değerleriyle karşılaştırmaları mümkün olabilmekte; yönetim mekanizmasını ve politikalarını anlamaları, yani insanı, yaşam şartlarını ve geçmişin değerlerini bugün ile karşılaştırarak kişilerin ve toplumun sorunlarını çözme becerilerini geliştirebilmektedir. Tarih öğretiminin öğrencinin kişisel gelişiminde çoğunlukla bir öğe olarak kabul edilmesi, kültürel mirasın aktarıcısı olarak görülmesi ve vatandaşlık eğitiminde (milli bilincin

merkezli bir öğretim tartışması için bkz.: Şimşek, "Geçmişin Nesnesini Arayan ...", s. 919-934.

⁵⁹ Keskin, *a.g.m.*, s. 164.

⁶⁰ Belge (kanıt) merkezli öğretimin nasıl yapılabileceği hakkında ve örnek uygulamalar için bkz. Doğan, *a.g.t.*; Ata, "*a.g.m.*", "

oluşmasında) bir araç olarak kullanılması, birinci el kaynaklara sahip arşivlerin önemine güçlü bir şekilde vurgu yapmaktadır.⁶¹

Arşivler geçmiş ile bugün arasında diyalog kurmanın; böylelikle de, öğrencilerde tarih anlayışı geliştirmenin en iyi yollarından birisidir. Arşivlerde bulunan tarihi belgeler öğrencilerin dokunabilecekleri ve görebilecekleri, teneffüs edebilecekleri ve duyabilecekleri kadar somut ve gerçektir.⁶² Geçmişin alıntılarını muhafaza eden arşiv kurumları ve geçmişin kanıtları olan arşiv belgeleri, maziyle duygusal bağlantı kurar, merak uyandırır, heyecanlandırır, zihinde kapılar aralar, sorgulamaya ve soruşturmaya sevk eder, empati kurmaya teşvik ederek tarihteki olayları ve insanları anlamayı sağlar.⁶³ Zira arşivler ve tarihi belgeler; geçmişin şahitleri olarak, tarihi şekillendiren gerçek olayları ve bu durumla karşı karşıya kalan kişileri hatırlatır. Savaşların hangi şartlarda gerçekleştiği, bunlar için ne tür hazırlıkların yapıldığı, ne ekilip ne biçildiği, günlük yaşamın zorlukları, doğal âfetleri ve sonuçlarını buralardan okuyabilirler. Kısacası öğrencilerin tarihi belgeler vasıtasıyla zaman üzerinde bağlantılar kurmayı, bu bağlantılar vasıtasıyla geçmişteki olayların neden ve nasıl olduğunu, hatta empatik anlayış geliştirmeyi, milli olaylarla bağlantı kurmayı özel bir yetenek olarak kazanır.⁶⁴

Arşivlerin yapılandırmacı öğretime katkıları dokuz başlık altında ele alınabilir. Bunlar aşağıda kısaca açıklanarak sıralanmıştır.⁶⁵

1) Birinci el kaynaklarla çalışma fırsatı: Belgeler tarih öğretiminde keşfetme ve yapılandırma aracı olarak değerlendirilir. Böylelikle öğrencilere, arşivlerde birinci el kaynaklarla çalışma ve önceden belirlenmiş belgeler üzerinde kısmi denilebilecek bir araştırma yapma fırsatı sunulur.⁶⁶

⁶¹ Bu sürecin tarihsel gelişme seyri ve daha fazla ayrıntı için bkz. Fatih Yazıcı ve Ahmet Şimşek, “Tarih Öğretiminde Nesnellik Sorunu”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 11 İzmir Eylül-Aralık 2011, s. 17-23; Ahmet Şimşek, “Tarih Derslerinde Bütünsel Öğrenme: Gestaltçı Yaklaşımdan Holistik Yaklaşım Bir Bakış Denemesi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Sakarya 2008, s. 1-16; Ahmet Şimşek, “Tarih Öğretiminde Sorgulamacı Yaklaşım Çerçevesinde Soru Sorma Becerisi ve Lise Tarih Ders Kitaplarının Durumu”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Sakarya January-June 2008, s. 1-15; Ata, *a.g.m.*, s. 1-14.

⁶² Gökkaya ve Yeşilbursa, *a.g.m.*, s. 484.

⁶³ Gökkaya ve Yeşilbursa, *a.g.m.*, s. 485.

⁶⁴ Gökkaya ve Yeşilbursa, *a.g.m.*, s. 485.

⁶⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Keskin, “Yerel Tarih ...”, s. 159-163.

⁶⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Hasan Işık, “Ortaöğretim Tarih Derslerinde Birinci ve İkinci El Kaynaklar İle Etkinlik Temelli Ders İşlemenin Öğrencilerin Tarihsel Düşünme Becerilerine Etkisi”, *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 1, Ankara Winter 2011, s. 1323-1337; Hasan Işık, “Tarih Öğretiminde Doküman Kullanımının Öğrencilerin Başarılarına Etkisi”,

2) Araştırma becerilerinin geliştirilmesi: Öğrencilerin arşivlerde belgelerle ve bunlara bağlı şekilde gerçekleştirilen etkinlikler sırasında etkin olarak çalıştırılması yoluyla, öğrencilerin delil kullanma, araştırma, gözlem, karşılaştırma gibi tarihçiye has olan becerileri geliştirilebilir, hatta güçlendirilebilir.⁶⁷

3) Kavram ve konuların somutlaştırılması: Arşivlerde öğrencilere belgelerle çalışma ve deneyim kazanma fırsatı verilerek tarih kavram ve konularının somutlaştırılması ve bunların daha iyi anlaşılması sağlanır.⁶⁸

4) Empati kurulmasını teşvik etme: Arşivlerde uygulanan belge merkezli eğitim etkinlikleriyle öğrencilerde tarihsel empati oluşması sağlanabilir. Bu yöntemle, tarih eğitiminde, öğrencilerin geçmişteki insanların duygu ve düşüncelerini anlayabilmeleri için hayal güçlerini geliştirmek ve o dönemi hayallerinde canlandırmalarını sağlamak mümkündür.⁶⁹

5) Tarih bilincinin geliştirilmesi: Arşivlerdeki belgeler üzerinde kayıtlı bulunan bilgi geçmiş ile çocukların dünyası ve gelecek arasında ilişki kurularak yeni tarih öğretiminin temel amaçlarından olan “ortak tarih bilincinin gelişmesi”ne⁷⁰ özellikle yardımcı olunabilir.

6) Tarihsel merakın uyandırılması: Arşivlerdeki tarihsel belgelerle çalışmak öğrencilerin tarih alanına ilgi ve merakını uyandırabilir.⁷¹

7) Ders motivasyonunun geliştirilmesi: Arşiv belgeleri, öğrenmenin gerçekleşmesi için en önemli unsurlardan biri olan heveslendirmenin (motivasyonun) sağlanmasına yardımcı olabilir.

8) Geleceğe dönük araştırmacı kitlesinin geliştirilmesi: Arşivlerde sergi vb. nitelikte gerçekleştirilecek etkinlikler, merak güdüsünün güçlendirilmesiyle ve buna süreklilik kazandırılmasıyla birlikte, aynı zamanda arşivlerin gelecekteki araştırmacı kitlesinin arttırılmasına yardımcı olunabilir.

Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, Kastamonu Ekim 2008; Doğan, *a.g.t.*, s. 46; Ata, *a.g.m.*, s. 90; Doğan, *a.g.m.*, s. 171-186.

⁶⁷ Ata *a.g.m.*, s. 90.

⁶⁸ Kyvig ve Marty, *a.g.e.*, s. 91; Tekeli, *a.g.m.*, s. 22-23.

⁶⁹ Kyvig ve Marty, *a.g.e.*, s. 91.

⁷⁰ Roswitha Link, “Schülerinnen und Schüler im Archiv”, *Archivpflege in Westfalen-Lippe*, Sayı 69, Münster (Deutschland) 2008, s. 22.

⁷¹ Işık, *a.g.m.*, s. 390.

9) Belgelerin korunması bilincinin güçlendirilmesi: Arşiv belgelerinin öneminin farkına varması sağlanan öğrenciler aynı zamanda bu belgelerin korunmasına yönelik güçlü bir hassasiyet sahibi olacaklardır.⁷²

7. Sonuç ve Öneriler: Günümüzde sosyal bilgiler öğretiminde öğrenen merkezli yapılandırmacı bir anlayış egemendir. Öğrencilerin değişikliklere ayak uydurmalarının öğretilmesi, öğrenmeyi öğrenmelerinin sağlanması bu öğretim modeliyle sağlanabilmektedir.

Ders ortamları, yapılandırmacı öğretimde önemli bir konuma sahiptir. Tarihsel yapılar, öğren yerleri, müzeler, kütüphaneler ve arşivler okul dışı ders ortamları bakımından bu modelde yararlanılabilecek önemli yerler ve bilgi kurumlarıdır. Bu yerler ve kurumlar, yapılandırmacı yöntemle sunulan nesne ve belge (kanıt) temelli öğretim açısından önemli bir işlev görmektedir. Kültürel mirasın bir parçası olan arşiv kurumları da, yapılandırmacı öğretim kapsamında belge temelli yürütülen okul dışı ders ortamlarından biridir. Arşivler, bundan başka buralarda muhafaza edilen belgelere ait örneklerin sınıf ortamlarına taşınabilmesi nedeniyle ayrıca önemlidir.

Bilgi kurumları arasında yer alan arşivler, yapılandırmacı öğretime uygun işlenen müfredatın yürütülmesinde önemli yararlar sağlamaktadır. Sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi gibi derslerde belge kullanılması düşüncesinin hâkim olduğu bu model, öğrencilerin belgeyi ve onun bağlamını keşfederek belge ile bağlam arasındaki ilişkiyi öğrenebileceği düşüncesi üzerine kurulmuş bir öğretim stratejisidir.

Belge temelli yapılandırmacı öğretim modeli, arşivlerde bulunan kaynaklar vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Ancak öğretimde yararlanılabilecek kaynaklar çok çeşitlidir. Arşiv kaynakları, farklı taşıyıcılar üzerine kayıtlı olmakla birlikte yazılı, çizili, basılı, görsel, işitsel, hareketli, hareketsiz, ikonografik, kartografik, sayısal ve optik hatta efemera gibi türlere sahiptir.

Türkiye, yapılandırmacı öğretim modeli bakımından sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi derslerinde yararlanılabilecek önemli ve uluslararası saygınlığı bulunan arşiv kurumlarına sahiptir. Bu bakımdan Türkiye, muhafaza ettikleri kaynaklar açısından sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi derslerinin işlenmesinde yararlanılabilecek önemli fırsatları arşiv kurumları sayesinde elinde bulundurmaktadır. Ne var ki, bu fırsatlar gerek akademisyenlerce gerekse sosyal bilgiler, tarih ve inkılâp tarihi derslerini yürütecek olan öğretmenlerce şimdiye kadar yeterince kullanıl(a)mamıştır. Türkiye'nin yapılandırmacı öğretimin ders planları bağlamında en büyük

⁷² Gökkaya ve Yeşilbursa, "a.g.m.", s. 489.

avantajı ülkemizin tarihi hafızası olan çeşitli arşiv kurumlarının ve buralarda korunan belgelerin müfredatla ilişkilendirilmesine imkân sağlamasıdır. Yine yetkililerin, akademisyenlerin ve öğretim işini doğrudan yürüten öğretmenlerin arşiv kurumlarını işbirliği içinde ve bir program dâhilinde değerlendirmeleri ve bu kurumların sınıf dışı ders ortamları olarak kullanılması gerekmektedir.

Son olarak konu kapsamında şu önerilerde bulunulabilir:

1) Milli Eğitim Bakanlığınca, arşivlerle ve arşiv kaynaklarıyla ilgili öğretim programı hazırlanmalıdır. Bu program, ülkemizdeki arşivlerin ilköğretim sosyal bilgiler müfredatında ve ortaöğretim tarih dersi müfredatında kullanımıyla ilgili çalışmaları teşvik edebilir. Bu bağlamda derslerde yararlanılabilecek arşiv kaynaklarının neler olduğu ve örnekleri sıralanabilir. Arşiv kaynaklarının müfredatla ilişkilendirildiği bir öğretim yöntemi bu şekilde hayata geçirilebilir.

2) Belge merkezli öğretim yöntemiyle ilişkili olarak ziyaret edilebilecek arşiv kurumları (özellikle bütçe imkânları ölçüsünde) tespit edilmelidir. Bu kurumlarla ilgili bilgiler eğitim kurumlarına duyuru niteliğindeki yayınlar vasıtasıyla ulaştırılmalıdır.

3) Arşiv kurumlarının yöneticileriyle (ve eğer varsa eğitim servisiyle) işbirliği yapılarak öğretmenlerin bunlarla iletişimi sağlanmalıdır.

4) Üniversitelerin sosyal bilgiler öğretmenliği ve tarih öğretmenliği bölümlerinde “Arşivlerle Öğretim” gibi bir ad altında bir ders ihdas edilmelidir. Bu bölümlerde okuyan öğrencilere arşiv kurumlarından öğretimde yararlanılmasıyla ilgili bilgiler verilmelidir. Bu bölümlerde okuyan öğrencilere arşiv kurumlarına düzenlenecek gezilerin öğretim yöntemine uygun şekilde nasıl planlanması ve uygulanması gerektiği öğretilmelidir; müfredat mümkün olduğu ölçüde örnek uygulamalar içermelidir.

5) Arşiv belgeleriyle öğretim yöntemi 2005 sosyal bilgiler müfredatında da öngörülen yapılandırmacı yaklaşıma uygundur. 2005 yılından önce ilgili öğretmenlik bölümlerinden mezun olmuş ve görev almış sosyal bilgiler ve tarih öğretmenlerine arşiv kurumları vasıtasıyla hizmet içi eğitim verilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda arşivlerin ve arşiv belgelerinin eğitim-öğretimde nasıl kullanılabileceği ve belge temelli öğretim yöntemine uygun gezilerin nasıl düzenleneceği hakkında bilgiler verilebilir ve uygulamaların nasıl yapılabileceği öğretilir.

KAYNAKÇA

- Acun, Fatma, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, Ankara 2004, s. 95-118.
- _____, “Görselden Tarih Yazmak”, *Türkiye’de Tarihyazımı*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek, İstanbul 2011, s. 421-434.
- _____, “Tarihin Kaynakları”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, İstanbul 2011, s. 119-149.
- Akbaba, Bülent, “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Ankara 2005, 185-197.
- Aren, Tülin, “Arşivciliğin Gelişimi ve Arşivci Yetiştirilmesi”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, İstanbul 2001, s. 79-94.
- Ata, Bahri, *Tarih Öğretimine Bilimsel Problem Çözme Yönteminin Uygulanmasına Yönelik Bir Model*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- _____, “Tarih Derslerinde ‘Dokümanlarla Öğretim’ Yaklaşımı”, *Türk Yurdu*, Cilt 22, Sayı 175, Ankara 2002.
- Aydın, Nuray, *Yapılandırıcı Yaklaşımın Öğrencilerin Üst Düzey Bilişsel Becerilerine Etkisi*, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2009, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Bazin, Paule René, “Arşiv Sergileri ve Tanıtım: Arşivcilikte Mesleki Derneklerin Rolü”, *Arşivcilik Konferansları I*, trc. Ahmet Oğuz İcimsoy, haz. Hamza Kandur, İstanbul 1995, s. 26-36.
- Burke, Peter, *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları*, İstanbul 2003.
- Chansel, Dominique, *Beyaz Perdedeki Avrupa / Tarih Öğretimi ve Sinema*, trc. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2003.
- _____, “20. Yüzyıl Tarihini Öğretmek İçin 20. Yüzyıl Görüntülerinden Yararlanmak”, *Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşım Doğru Sempozyumu (10-12 Aralık 1998)*, Bürüksel–Belçika, İstanbul 2003, s. 55-58.
- Çiçek, Niyazi, *Modern Belgelerin Diplomatigi*, İstanbul 2009.
- Demiralp, Nurcan, “Haritalarla Öğrenme”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 4, Ankara Güz 2009, s. 955-973.
- Demircioğlu, İsmail H., “Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 42, Ankara Yaz 2007, s. 77-93.
- Doğan, Yasin, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, (Basılmamış Doktora Tezi).
- _____, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanmanın Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12, sayı 2, İstanbul 2008, s. 171-186.

- Gökbilgin, Tayyip, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul 1979.
- Gökkaya, A. Kürşat ve Cemil Cahit Yeşilbursa, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Yerlerin Kullanımının Akademik Başarıya Etkisi”, *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Ankara Bahar 2009, s. 483-506.
- Işık, Hasan, “Ortaöğretim Tarih Derslerinde Birinci ve İkinci El Kaynaklar İle Etkinlik Temelli Ders İşlemenin Öğrencilerin Tarihsel Düşünme Becerilerine Etkisi”, *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 1, Ankara Winter 2011, s. 1323-1337.
- _____, “Tarih Öğretiminde Doküman Kullanımının Öğrencilerin Başarılarına Etkisi”, *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, Kastamonu Ekim 2008.
- Kaya, Beytullah, “Oluşturmacılık Yaklaşımına Yönelik Hazırlanan Sekizinci Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Derslerinin Tarihsel Öğrenmeye Etkisi”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara, Bahar 2012, s. 85-116.
- Keskin, İshak, “Yerel Tarih Çalışmalarında Kullanılan Arşiv Kaynaklarının Üretildiği Kurumlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 47, İstanbul 2009, s. 209-247.
- _____, “Zamanı Mekâna Taşımak: Sosyal Bilgiler ve Tarihi Arşivlerden Öğrenme”, *Osmanlı'nın İzinde. Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, yay. haz. Feridun M. Emecen, İshak Keskin ve Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul 2013, s. 155-175.
- Keskin, İshak ve Ş. Nihal Somer, “Efemeranın Bir Bilgi Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi”, *Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, ed. Feridun M. Emecen, İshak Keskin ve Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul 2013, s. 205-217
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usûl*, ikinci baskı, İstanbul 1991.
- _____, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994.
- Kyvig, David E. ve Myron A. Marty, *Yanıbaşımızdaki Tarih*, trc. Nalan Özsoy, İstanbul 1996.
- Leonhardt, Holm A., “Kütüphane Malzemesi Nedir, Arşiv ve Müze Malzemesi Nedir? Dokümantasyon Malzemesinin ve Kurumlarının Sınıflandırılması Hakkında Bir Deneme”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, İstanbul 2000, trc. İshak Keskin, s. 79-95.
- Link, Roswitha, “Schülerinnen und Schüler im Archiv”, *Archivpflege in Westfalen-Lippe*, Sayı 69, Münster 2008, s. 22-24
- Menne-Haritz, Angelika, “Archival Training in Germany: A Balance between Specialization in Historical Research and Administrative Needs”, *The American Archivist*, Cilt 57, Sayı 2, Chicago (USA) Spring 1994, s. 400-408.
- Osborne, Ken, “Archives in the Classroom”, *Archivaria*, sayı 23, Winter 1987, s. 16-40.
- Özdemir, Atiye Adak ve Oya Ramazan, “Çizgi Filmlerin Çocukların Davranışları Üzerindeki Etkisinin Anne Görüşlerine Göre İncelenmesi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 35, İstanbul 2012, s. 157-173.

- Öztaş, Sezai, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Öğretiminde Filmlerin Kullanımı”, *Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi Sempozyumu, 10-11 Kasım 2005*, ed. Yasemin Doğaner, Ankara 2006, s. 131-150.
- _____, “Tarih Öğretiminde Belgesel Filmlerle Öğretim”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Sempozyumu*, Çanakkale 2008, s. 352-356.
- _____, “Tarih Öğretimi ve Filmler”, *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, Kastamonu 2008, s. 543-556.
- _____, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Filmlerin Kullanımı”, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, ed. Mustafa Safran, Ankara 2009, s. 341-360.
- République Française, “Lois sur les Archives”, No: 79-18 (Kabul tarihi 3 Ocak 1979).
- Reyhan, Cenk, “Toplumsal Kuram Açısından Tarihsel Malzeme”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, ed. Ahmet Şişmek, İstanbul 2011, s. 151-177.
- Safran, Mustafa ve Bahri Ata, “Okul Dışı Tarih Öğretimi”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Ankara 1998, s. 87-94.
- Sağlam, Halil İbrahim ve Sinan Bilgili, “Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Yapılandırmacı Yaklaşımın Sosyal Bilgiler Öğretimine Yansımaları”, *Atatürk Üniversitesi Kâzum Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 14, Erzurum 2006, s. 271-285.
- Schellenberg, Theodore R., “Arşivsel Değerlendirme İlkeleri”, *Arşivcilik Metinleri*, trc. İlhan Bozan, ed. İshak Keskin, İstanbul 2008, s. 55-70.
- Somer, Ş. Nihal ve İshak Keskin, “Bir Bilgi Kaynağı Olarak Efemera ve Türleri”, *Bilgi Dünyası*, Cilt 13, Sayı 2, Ankara 2012, s. 437-456.
- Stradling, Robert, *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*, trc. Ayfer Ünal, İstanbul 2003.
- Şişmek, Ahmet, “Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı”, *Gazi Üniversitesi (Ahi Evran Üniversitesi) Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Ankara 2003, s. 143-157.
- _____, “Tarih Derslerinde Bütünsel Öğrenme: Gestaltçı Yaklaşımdan Holistik Yaklaşım Bir Bakış Denemesi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Sakarya 2008, s. 1-16.
- _____, “Tarih Öğretiminde Sorgulamacı Yaklaşım Çerçevesinde Soru Sorma Becerisi ve Lise Tarih Ders Kitaplarının Durumu”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, İstanbul 2008, s. 1-15.
- _____, “Geçmişin Nesnesini Arayan Bilim Arkeoloji: Türkiye’de Tarih Öğretimindeki Durumu”, *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 2, Ankara Spring 2011, s. 919-934.
- Tekeli, İlhan, “İlköğretim Okulları ve Liselerde Tarih Eğitimi”, *Türkiye’de İlk ve Orta Öğrenim Düzeyinde Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması, Atölye 1, 2-3 Aralık 2000*, İstanbul 2000, s. 21-22.

YAPILANDIRMACI ÖĞRETİM BAKIMINDAN ARŞİV KAYNALARININ ÖNEMİ

- Tezci, Erdoğan, *Oluşturmacı Öğretim Tasarım Uygulamasının İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcılıklarına ve Başarılarına Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2002.
- Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, trc. Özden Arıkan, İstanbul 1997.
- Yaşar, Şefik, “Yapısalcı Kuram ve Öğrenme-Öğretme Süreci”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1-2, Eskişehir Güz 1998, s. 68-75.
- Yazıcı, Fatih ve Ahmet Şimşek, “Tarih Öğretiminde Nesnellik Sorunu”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 11, İzmir Eylül-Aralık 2011, s. 17-23.
- Yazıcı, Kubilay, “Sosyal Bilgilerde Kullanılan Görsel Araçlar: Haritalar-Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 15, Konya 2006, s. 651-662.

